

30. Panasyuk, S.A. (2015), "Principles of the European Charter of Local Self-Government and the actual problems of their implementation in Ukrainian legislation", Thesis abstract for Cand. Sc. (Jurisprudence), 12.00.02, Mariupol, Ukraine.
31. Baymuratov, M.A. (2003), *Mezhdunarodnoe publichnoe pravo: uchebnik* [International public law: the textbook], Odissey, Kharkiv, Ukraine.
32. (2011), "Knowledge of the past in modern culture (materials from the round table)", *Voprosy filosofii*, no. 8, p. 3-46.
33. Manturov, V.V. (2012), "Ratio of reception and other forms of legal borrowing", *Sibirskiy yuridicheskiy vestnik*, no. 4 (59), p. 104-109.

УДК 342: 331.105.445: 005.336.4 (477)

КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО НА ОБ'ЄДНАННЯ У ПРОФЕСІЙНІ СПІЛКИ: ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ В КОНТЕКСТІ ЗАРУБІЖНОГО ДОСВІДУ

Каплін С.М., здобувач

Академія праці, соціальних відносин і туризму, вул. Кільцева дорога, 3-А, м. Київ, Україна

У статті досліджуються проблеми правового регулювання, що виникають у процесі реалізації конституційного права на об'єднання у професійні спілки в Україні. Здійснено комплексний аналіз конституційних засад функціонування профспілок як в Україні, так і в зарубіжних країнах, адже на тепер виникає нагальна потреба в посиленні ролі професійних спілок як інституту соціального партнерства і, як свідчить зарубіжний досвід, саме профспілки здатні запобігати чи принаймні пом'якшувати залагодження соціальних конфліктів і суперечностей, що виникають між працівниками, роботодавцями та державою.

Ключові слова: професійна спілка, конституційне право на об'єднання, громадське об'єднання, соціальне партнерство, соціально-економічні права, трудові права, працівники, роботодавці.

КОНСТИТУЦИОННОЕ ПРАВО НА ОБЪЕДИНЕНИЕ В ПРОФЕССИОНАЛЬНЫЕ СОЮЗЫ: ПРАВОВОЕ РЕГУЛИРОВАНИЕ В КОНТЕКСТЕ ЗАРУБЕЖНОГО ОПЫТА

Каплин С.М.

Академия труда, социальных отношений и туризма, ул. Кольцевая дорога, 3-А, г. Киев, Украина

В статье исследуются проблемы правового регулирования, возникающие в процессе реализации конституционного права на объединение в профессиональные союзы в Украине. Осуществлен комплексный анализ конституционных основ функционирования профсоюзов как в Украине, так и в зарубежных странах, ведь на сегодняшний день возникает насущная необходимость в усилении роли профсоюзов как института социального партнерства и, как показывает зарубежный опыт, именно профсоюзы способны предотвращать или хотя бы смягчать улаживание социальных конфликтов и противоречий, возникающих между работниками, работодателями и государством.

Ключевые слова: профессиональный союз, конституционное право на объединение, общественное объединение, социальное партнерство, социально-экономические права, трудовые права, работники, работодатели.

CONSTITUTIONAL RIGHT TO ASSOCIATION IN PROFESSIONAL UNITS: LEGAL REGULATION IN THE CONTEXT OF THE FOREIGN EXPERIENCE

Kaplin S.M.

Academy of Labour, Social Relations and Tourism, str. Kiltseva doroha 3-A, Kyiv, Ukraine

The article deals with the problems of legal regulation that arise in the process of implementing the constitutional right to unite in trade unions in Ukraine. A comprehensive analysis of the constitutional principles of the functioning of trade unions both in Ukraine and in foreign countries is carried out, as today there is an urgent need to strengthen the role of trade unions as a social partnership institution and,

as foreign experience shows, it is the trade unions that can prevent or at least mitigate the resolution of social conflicts, and the contradictions that arise between workers, employers and the state.

Constitutional right to association of citizens including in unionization and its effective implementation is an important condition for the formation of a civil society and the formation of an institution of social partnership. As a number of other associations of civil society, trade unions exercise their activities based on the interests of a certain group of people, which is distinguished in society in accordance with the exercise of professional activities. Effective implementation of the constitutional right of citizens to unite in the union and its effective functioning, primarily depends on the state of society, the state of the trade union movement and the state of socio-economic policy of the state.

Attention is drawn to the fact that the foreign experience of the activities of trade unions proves that they can function as full members of social relations and play the role of an important social regulator. In Ukraine today, the effectiveness of social partnership and the role of trade unions in this process have been substantially reduced. First of all, this is conditioned by a number of factors, firstly, the complexity and ambiguity of the relationship between trade unions and employers; secondly, a decrease in the trust in the institute of trade unions among the employees and the reluctance of the latter to actively participate in their activities; thirdly, the imperfection of the legal regulation of the activities of trade unions; fourthly, low level of economic development; fifth, high unemployment and labor migration.

The study concludes that for today there is a need to strengthen the role of trade unions as an institution of social partnership, as international experience shows that trade unions are capable of preventing or at least mitigating the social conflicts and contradictions that arise between workers, employers and the state.

It is noted that the effective functioning of the Institute of Trade Unions can have a significant impact not only on protecting the socio-economic rights of employees in the process of interaction with employers, but also on influencing public power in order to optimize the implementation of social policy at the national level.

Key words: Trade Unions, constitutional right to association, public association, social partnership. socio-economic rights, labor rights, employees, entrepreneurs.

Сучасний стан конституційного реформування, що відбувається в Україні, охоплює всі сфери суспільної життєдіяльності, в тому числі й соціально-економічну. Саме тому підвищення ефективності діяльності такого важливого інституту громадянського суспільства, як професійні спілки, сприятиме виробленню єдиної узгодженої концепції розвитку соціальної політики загалом і покращанню соціальних стандартів життя зокрема.

В умовах соціально-економічної кризи саме на науку конституційного права покладається важливе завдання, що полягає в тому числі й у виробленні ефективної моделі економічної та соціальної політики з метою гуманізації трудових відносин і створення оптимальних умов для реалізації конституційних прав людини на належні, безпечні й здорові умови праці, заробітну плату, достатній життєвий рівень тощо. Проте без активної участі громадян в управлінні суспільними процесами в тому числі через професійні спілки неможливо побудувати демократичну державу людиноцентристського спрямування.

Зарубіжний досвід діяльності професійних спілок доводить, що вони можуть функціонувати як повноправні учасники суспільних відносин і відігравати роль важливого соціального регулятора. В Україні на сьогоднішній день суттєво знижена ефективність соціального партнерства й роль профспілок у цьому процесі. Насамперед це зумовлюється низкою чинників: по-перше, складністю і неоднозначністю взаємовідносин між профспілками та роботодавцями; по-друге, зниженням довіри до інституту профспілок серед працівників і небажання останніх брати активну участь у їхній діяльності; по-третє, недосконалість правового регулювання діяльності профспілок; по-четверте, низький рівень економічного розвитку; по-п'яте, високий рівень безробіття і трудової міграції тощо.

Викладене свідчить про актуальність і своєчасність обраної теми статті, що має на меті дослідження проблем правового регулювання, які виникають у процесі реалізації конституційного права на об'єднання у професійні спілки в Україні.

Дослідження проблем правового регулювання діяльності профспілок переважно здійснюються в галузі трудового права та права соціального забезпечення, проте останнім часом дослідженню ролі профспілок як інституту соціальної взаємодії достатня увага

присвячується дослідниками у сфері конституційного права, теорії держави і права, науки державного управління тощо. Зокрема, серед дослідників, які досліджували окремі аспекти діяльності профспілок, можна назвати І.В. Бойко, В.П. Бардовського, І.Л. Бородіну, Н.Б. Болотіну, О.М. Ващука, Н.П. Гаєву, М.М. Грекову, І.Я. Кисельова, О.І. Лисяка, О.М. Мороз, О.А. Процевського, П.В. Рабіновича, М.М. Сунарчину, І.С. Сопелкіна, О.Л. Тупицю, В.Ф. Цвиха, Ф.А. Цесарського, Г.І. Чанишеву та ін.

Конституційне право на об'єднання громадян, у тому числі в на об'єднання у профспілки, та його ефективна реалізація є важливою умовою становлення громадянського суспільства й формування інституту соціального партнерства. Як низка інших асоціацій громадянського суспільства, профспілки реалізують свою діяльність спираючись на інтереси певної групи людей, що виокремлюється в суспільстві відповідно до здійснення професійної діяльності. Ефективна реалізація конституційного права громадян на об'єднання у профспілки та їх дієве функціонування насамперед залежать від стану суспільства, стану профспілкового руху і стану соціально-економічної політики держави.

Право на добровільне об'єднання у професійні спілки (організації, асоціації) закріплюється й гарантується в більшості зарубіжних конституцій, таких як Конституція Іспанського Королівства (ст. 36), Конституція Японії (ст. 28), Конституція Швеції (§ 17), Основний Закон Федеративної Республіки Німеччина (ст. 9), Конституція Італійської Республіки (ст. 39), Конституція Князівства Монако (ст. 28), Конституція Турецької Республіки (ст. 51), Конституція Арабської Республіки Єгипет (ст. 77), Конституція Ісламської Республіки Іран (ст. 26), Конституція Туніської Республіки (ст. 36), Конституція Сербії (ст. ст. 54, 55), Конституція Угорщини (п. 5 ст. VII), Конституція Фінляндії (§ 13), Конституція Естонської Республіки (ст. 29), Конституція Грузії (ч. 1 ст. 26), Конституція Республіки Болгарія (ч. 1 ст. 49), Конституція Республіки Македонія (ст. 37), Конституція Румунії (ст. 9), Конституція Білорусі (ст. 14), Союзна Конституція Швейцарської Конфедерації (ст. 28) тощо.

Конституція України в ч. 3 ст. 36 також закріплює право громадян на участь у професійних спілках з метою захисту своїх трудових і соціально-економічних прав та інтересів і визнає їх громадськими організаціями, що об'єднують громадян, пов'язаних спільними інтересами за родом їхньої професійної діяльності [1].

Право на об'єднання у професійні спілки також регламентується міжнародно-правовими актами (Конвенціями, Деклараціями, Хартіями тощо), ратифікованими Україною, які, відповідно до ч. 1 ст. 9 Конституції України, є частиною національного законодавства. Так, у ч. 4 ст. 23 Загальної декларації прав людини зазначено: «Кожна людина має право створювати професійні спілки входити до професійних спілок для захисту своїх інтересів» [2]. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод Рада Європи в ч. 1 ст. 11 також закріплює положення про те, що «кожен має право на свободу об'єднання з іншими особами, включаючи право створювати профспілки та вступати до них для захисту своїх інтересів» [3]. У частині 1 ст. 22 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права наголошено: «Кожна людина має право на свободу асоціації з іншими, включаючи право створювати профспілки і вступати до них для захисту своїх інтересів» [4]. Міжнародний пакт про економічні, соціальні й культурні права в ч. 1 п. а ст. 8 також закріплює «право кожної людини створювати для здійснення і захисту своїх економічних та соціальних інтересів професійні спілки і вступати до них на свій вибір при єдиній умові додержання правил відповідної організації» [5].

Європейська соціальна хартія в ч. 2 ст. 5 визначає право «з метою забезпечення здійснення або сприяння здійсненню свободи працівників і роботодавців створювати місцеві, національні або міжнародні організації для захисту своїх економічних і соціальних інтересів та вступати в такі організації» [6].

Міжнародна організація праці як спеціалізована організація ООН велику увагу приділяє праву на свободу об'єднання працівників і роботодавців з метою забезпечення належних

контактів і діалогу між ними та їхніми об'єднаннями, а тому низка Конвенцій МОП деталізує та розширює право на об'єднання у професійні спілки, зокрема в ст. 2 Конвенції МОП «Про свободу асоціації та захист права на організацію» № 87 закріплено, що «працівники та роботодавці без будь-якої різниці мають право створювати на свій вибір організації без попереднього на те дозволу, а також право вступати в такі організації з єдиною умовою – підлягати статутам цих останніх» [7].

Конвенція МОП «Про захист прав представників працівників на підприємстві та можливості, що їм надаються» № 135 запроваджує термін «представники працівників», під якими розуміє як представників професійних спілок, так і виборних представників, вільно обраних працівниками (ст. 3), а також закріплює гарантії їхньої діяльності, зокрема, відповідно до ст. 1, «представники працівників на підприємстві користуються ефективним захистом від будь-якої дії, яка може завдати їм шкоди, включаючи звільнення, що ґрунтується на їхньому статусі, чи на їхній діяльності як представників працівників, чи на їхньому членстві у профспілці, або на їхній участі в профспілковій діяльності тією мірою, якою вони діють відповідно до чинного законодавства чи колективних договорів або інших спільно погоджених умов» [8].

Відповідно до Конвенції МОП «Про застосування принципів права на організацію і на ведення колективних переговорів» № 98 [9], передбачається захист свободи об'єднання працівників та об'єднань підприємців проти будь-яких актів втручання з боку одних чи з боку інших агентів або членів у створення й діяльність організацій і керування ними (п. 1 ст. 2). До того ж, згідно з п. 2 ст. 1 зазначеної Конвенції, передбачається захист працівників від дій підприємців під час приймання на роботу, збереження роботи, звільнення у зв'язку з членством (припиненням членства) у профспілковій організації.

Серед міжнародних нормативно-правових актів, спрямованих на врегулювання діяльності профспілок, можна назвати й Хартію соціальних прав і гарантій громадян Незалежних Держав від 29.10.1994 [10], яка в ст. 46 закріплює, що «працівники мають право добровільно створювати за власним вибором і без попереднього дозволу профспілки та безперешкодно вступати до них. Працівники можуть створювати профспілкові організації на підприємствах та інших місцях роботи. Профспілки незалежні у своїй діяльності від органів державного управління, господарських органів, політичних та інших громадських організацій, не підзвітні й не підконтрольні їм». Також установлюється заборона будь-якого втручання, що здатне обмежити права профспілок чи перешкоджати їх здійсненню. Належність чи неналежність до профспілок не тягне за собою будь-якого обмеження трудових, соціально-економічних, політичних, особистих прав і свобод працівників.

Отже, узагальнюючи викладене, можна зазначити, що загальні засади конституційного права громадян на об'єднання у профспілки закріплені в Конституції України та ратифікованих міжнародних нормативно-правових актах, а більш детально регламентується порядок їх діяльності в Кодексі законів про працю [11] і Законі України «Про професійні спілки, їх права та гарантії діяльності» [12]. Зазначені акти розвивають і деталізують конституційні засади права громадян на об'єднання у профспілки, а саме визначають права й обов'язки профспілок, порядок їх організації, реорганізації, ліквідації чи призупинення діяльності тощо.

Проте, незважаючи на велику кількість нормативно-правових актів, сьогодні спостерігається криза профспілкового руху й необхідність відновлення соціального діалогу між працівниками, профспілками та владою. Адже на практиці сторони не завжди зацікавлені в розвитку соціального діалогу, а позиції партнерів можуть не збігатися чи бути навіть діаметрально протилежними, що призводить до конфліктів і соціально-економічної дестабілізації.

Основна проблема неефективної діяльності профспілок в Україні полягає в негативному ставленні з боку працівників, які масово виходять із профспілок, а на приватних

підприємствах зазвичай не створюють їх узагалі. Тобто фактично працівники ігнорують своє конституційне право та надану законодавством можливість захищати й відстоювати свої соціально-економічні та трудові права й інтереси як індивідуально, так і колективно.

З огляду на це останнім часом у літературі поступово виникають дослідження ліберального спрямування про непотрібність такого соціального інституту, як професійні спілки [13, с. 137]. Прибічники цієї концепції аргументують свою позицію надмірною профспілковою бюрократизацією, високим рівнем корумпованості профспілкової «верхівки», підконтрольністю профспілок роботодавцям, а звідси й нездатністю їх виконувати основну функцію захисту прав та інтересів працівників. Проте існування зазначених проблем свідчить лише про необхідність модернізації профспілок, а не про непотрібність існування їх узагалі.

Тому натепер постає нагальна потреба в реалізації ідеології соціального партнерства, заснованої на принципах компромісу, співробітництва, взаємної відповідальності й переходу від традиційних централізованих форм трудових відносин, повністю підконтрольних державі, до компромісної правової форми узгодження інтересів усіх учасників соціального діалогу.

Як цілком справедливо зазначає В.П. Бардовський, «необхідно усвідомлювати не тільки відповідальність кожним учасником економічних відносин, а й формування загальної зацікавленості влади, бізнесу та професійних спілок у необхідності соціально-економічних перетворень. Стабільність у суспільстві не можна забезпечити, якщо держава буде скорочувати соціальні видатки, приватний бізнес буде підвищувати інтенсивність праці за рахунок збільшення тривалості робочого дня, а профспілки будуть виявляти необґрунтовані вимоги» [14, с. 64].

Отже, нині існує необхідність у посиленні ролі професійних спілок як інституту соціального партнерства, адже, як свідчить зарубіжний досвід, саме профспілки здатні запобігати чи принаймні пом'якшувати, залагоджувати соціальні конфлікти й суперечності, що виникають між працівниками, роботодавцями та державою.

При цьому варто зазначити, що ефективне функціонування інституту профспілок може справляти значний вплив не тільки на захист соціально-економічних прав працівників у процесі взаємодії з роботодавцями, а й впливати на публічну владу з метою оптимізації здійснення соціальної політики на загальнодержавному рівні.

Як зазначає американський дослідник Ерік Кастатер у дослідженні, у двох країнах із низьким рівнем профспілкового членства (Франція, США), а також у країнах із помірним членством (Італія) члени профспілок становлять менше ніж 13% виборців усіх основних політичних партій. І, навпаки, в країнах із потужним розвитком профспілкового руху (Швеція, Данія, Фінляндія, Норвегія) члени профспілок становлять більше ніж 30% виборців усіх основних політичних партій [15, с. 27]. Викладене свідчить, що в країнах із високим рівнем профспілкового членства політики більше здатні реагувати на політичні вподобання та зважати на думку членів профспілок, ніж у країнах із низьким рівнем розвитку профспілкового руху.

Викладене доводить необхідність якісної модернізації профспілок, їх організаційної структури, принципів і методів діяльності, що дасть змогу покращити рівень захисту соціально-економічних і трудових прав працівників і сприятиме запобіганню соціальним конфліктам у нашій державі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Конституція України від 28 червня 1996 р. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>.

2. Загальна декларація прав людини від 10 грудня 1948 р. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_015.
3. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 4 листопада 1950 р. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_004.
4. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права від 16 грудня 1966 р. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_043.
5. Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права від 19 жовтня 1973 р. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_042.
6. Європейська соціальна хартія (переглянута) Рада Європи: Міжнародний документ від 3 травня 1996 р. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_062.
7. Про свободу асоціації та захист права на організацію: Конвенція МОП від 9 липня 1948 р. № 87. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/993_125.
8. Про захист прав представників працівників на підприємстві та можливості, що їм надаються: Конвенція МОП від 23 червня 1971 р. № 135. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/993_186.
9. Про застосування принципів права на організацію і на ведення колективних переговорів: Конвенції МОП від 1 липня 1949 р. № 98. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/993_004.
10. Хартія соціальних прав і гарантій громадян Незалежних Держав від 29 жовтня 1994 р. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/997_655.
11. Кодекс законів про працю України від 10 грудня 1971 р. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/main/322-08>.
12. Про професійні спілки, їх права та гарантії діяльності: Закон України від 15 вересня 1999 р. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1045-14>.
13. Сунарчина М.М. Социально-экономические проблемы становления профсоюзов как института социальной защиты наемных работников. *Вестник БГАУ*. 2014. №4. С. 137-140.
14. Бардовский В.П. Формирование социальной ответственности государства, бизнеса и профсоюзов. *Экономическая среда*. 2015. № 2 (12). С. 63-67.
15. Castater E.G. Labor Unions and Economic Inequality in the Wealthy Democracies PhD diss. *University of Tennessee*. 2015. 186 p.

REFERENCES

1. “The Constitution of Ukraine on June 28, 1996”. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>.
2. “The Universal Declaration of Human Rights on December 10, 1948”. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_015.
3. “Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms of November 04, 1950”, available at: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_004
4. “International Covenant on Civil and Political Rights on December 16, 1966”. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_043.
5. “International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights on October 19, 1973”. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_042.
6. “European Social Charter (revised) Council of Europe”; Charter, International Document on 03.05.1996. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_062.

7. “Freedom of Association and Protection of the Right to Organise”: ILO Convention No. 87 on July 9, 1948. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/993_125.
8. “Workers' Representatives Convention”: ILO Convention №135 on June 23, 1971. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/993_186.
9. “Right to Organise and Collective Bargaining Convention”: ILO Convention No. 98 on July 1, 1949. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/993_004.
10. “Charter of social rights and guarantees of citizens of Independent States on October 29, 1994”. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/997_655.
11. “Labor Code of Ukraine on December 10, 1971”. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/main/322-08>.
12. “About Trade Unions, their Rights and Activity Guarantees”: Law of Ukraine on September 15, 1999. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1045-14>.
13. Sunarchyna, M.M. (2014), “Socio-economic problems of formation of trade unions as an institution of social protection of wage workers”, *Vestnyk BHAU*, no. 4, p. 137–140.
14. Bardovskyi, V.P. (2015), “Formation of social responsibility of the state, business and trade unions”, *Ekonomicheskaya sreda*, no. 2 (12), p. 63-67.
15. Castater, E.G. (2015), *Labor Unions and Economic Inequality in the Wealthy Democracies* PhD diss, University of Tennessee, USA.